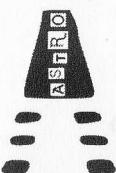

PANAIT ISTRATI

C hira Chiralina
odin
iulinii Bărăganului

CUPRINS

CHIRA CHIRALINA	3
STAVRU	5
CHIRA CHIRALINA	37
DRGOMIR	72
CODIN	129
CIULINI BĂRĂGANULUI	185

Adrian străbătu, buimac, scurtul bulevard al Maicii Domnului, care, la Brăila, duce de la biserică cu același nume la Grădina publică. Ajuns la intrarea grădinii, se opri, încurcat și necăjit.

— Ce dracu! exclamă el cu voce tare, nu mai sunt copil! Și cred că am tot dreptul să înțeleg viața cum o simt.

Erau orele șase seara. Zi de lucru. Aleile grădinii erau aproape pustii către cele două porți principale; soarele crepuscular aurea nisipul, în vreme ce boschetele de liliac se scufundau în umbra seriei. Liliecii zburau de colo-colo, zăpăciți. Băncile pe alei erau aproape toate libere, afară de cele din colțurile ascunse ale grădinii, unde perechi de tineri se imbrățișau amoros și devineau serioase la trecerea inopportunilor. Adrian nu dădu atenție niciunui din oamenii ce întâlni în drum. El sorbea lacom aerul curat, care se ridică din nisipul de curând udat — amestec îmbălsămat de miros de flori — și se gândeau la ceea ce nu putea înțelege.

El nu înțelegea mai ales împotrivirea mamei sale la legăturile lui de prietenie, împotrivire care dăduse naștere la o ceartă violentă între mamă și fiul ei unic. Adrian își zicea:

„Pentru ea, Mihail e un străin, o haimana suspectă, servitorul plăcintarului kir Nicola. Dar, ce? Eu ce sunt? Un zugrav de case și, pe deasupra, o fostă slugă a aceluiași plăcintar! Și dacă mâine am să mă duc în altă țară, numai pentru atât trebuie să fiu socotit ca o haimana?”

Ațățat, el lovi din picior:

„Ei drăcia dracului!... E o nedreptate revoltătoare pentru bietul Mihail! Eu îl iubesc pe omul asta, fiindcă e mai deștept ca mine, mai învățat, și fiindcă rabdă mizeria fără să se plângă. Cum? Pentru că nu vrea să-și strige pe acoperișuri numele,

țara și numărul dinților care îi lipsesc, nu e decât o haimana?... Ei bine, eu vreau să fiu prietenul acestei haimanale! Și sunt foarte fericit de asta."

Adrian își continuă mașinal plimbarea, odată cu critica mintală a celor ce-i spusese mamă-sa; și totul îi păru absurd:

„Si povestea asta cu însurătoarea? N-am decât optprezece ani și ea se gândește să-mi arunce o neroadă în spinare, o neroadă sau poate o puioasă, care să mă copleșească cu dragostea ei și să facă din odaia mea o hazna! Ei drace! S-ar zice că nu e nimic mai intelligent pe lume decât să prăsești la proști, să umpli lumea de sclavi și să devii însuți primul sclav al acestei prăsile! Nu, nu!... Mai bine un prieten ca Mihail, fie el și de zece ori mai suspect! Cât despre înviniuirea că *trag oamenii de limbă pentru a-i face să vorbească* – pe legea mea, nici eu nu știu prea bine de ce-mi place „să trag oamenii de limbă!“ Asta-i, poate, pentru că lumina vine din vorba celor tari, probă Dumnezeu care a trebuit să vorbească ca Lumina să se facă.“

În liniștea acelei seri primăvăratice, sirena unui vapor săgetă aerul cu fluieratul ei strident. Tânărul se trezi, în vreme ce o adiere parfumată de trandafiri și garoafe îl întâmpină.

Adrian se îndreptă spre marea alei care se întinde de-a lungul malului înalt ce domină portul și Dunărea. El se opri un minut pentru a privi miile de lămpi electrice care scânteau pe vapoarele ancorate în port și pieptul i se umflă într-un nestăpânit dor de ducă.

„Doamne! Ce bine trebuie să fie să te găsești pe unul din aceste pacheboturi, care alunecă pe mări și descoperă alte țărmuri, alte lumi!...“

Necăjît de a nu-și putea împlini dorul, el porni din nou cu capul în jos; dar se auzi deodată chemat din urmă:

– Adrian!

Se întoarse. Pe o bancă, prin apropierea căreia trecuse, sta un om, cu picioarele încrucișate, și fuma. Miopia și întuiericul împiedică pe Adrian să-l recunoască. Omul se ridică, și Adrian se apropi de el oarecum contrariat, când o exclamație de bucurie îi scăpă:

– Stavru!

Își strânseră mâinile și Adrian se așeză alături.

Stavru, negustor ambulant – numit „limonagiul“ din cauza mărfui ce vindea prin bâlciori – era văr de-al doilea, după mamă, cu Adrian, și o figură foarte cunoscută altădată în cercurile băieților de viață din mahala. El era acum uitat, îngropat sub disprețul unui scandal pe care firea să îl prinduse cu treizeci de ani în urmă.

De talie deasupra mijlociei, blond spălăcit, foarte slab și foarte zbârcit; ochii săi albaștri și mari, când deschiși și sinceri, când ascunși și vicleni, după împrejurări, înfățișau toată viața lui Stavru. Existența de burlac hoinar, zvârlit de ici-colo de natura lui nomadă și ciudată; viața prinșă la vârsta de douăzeci și cinci de ani în tristul angrenaj al societății (căsătorie cu o fată bogată, frumoasă și sentimentală), din care ieși după un an acoperit de rușine, cu inima sfâșiată, cu caracterul falsificat.

Adrian cunoștea vag povestea. Mamă-sa, fără a intra în amănunte, i-o da exemplu de ticăloșie, dar Adrian trăgea încheiери cu totul opuse; și nu o dată, cu instinctul care era la baza sufletului său, el se plecase asupra lui Stavru, aşa cum te pleci asupra unui instrument muzical pe care vrei să-l auzi sunând; instrumentul se împotrivesc.

De altminteri, ei nu se văzuseră decât de vreo trei sau patru ori, totdeauna pe stradă. Casa mamei sale era închisă pentru Stavru, ca toate casele cinstite. Si apoi, ce ar fi putut el să spună, derbedeul tuturor iarmaroacelor, băiețandrului răsfățat și ținut din scurt?

Stavru trecea drept un flecar pentru toată lumea – și era în adevăr, voia să fie. În costumul său prăpădit și boțit chiar când era nou; cu înfățișarea sa de țăran orășenit, cu cămașa necălcată, fără guler, cu aerul său de geambaș hoțoman, el se dedea la o paradă de vorbe și de gesturi care amuzau pe oameni, dar care lui nu-i aduceau decât umilire, dispreț.

El își striga cunoștuții în plină uliță cu porecle potrivite și comice, niciodată supărătoare. Multe dintre ele prinseseră.

Dacă cineva îi plăcea, îl lua cu el la cârciumă, comanda o jumătate de kilogram de vin, dar după ce ciocnea un pahar, ieșea în curte pentru „o mică trebuință” și nu se mai întorcea, lăsând pe invitat să plătească! Iar dacă întâlnea vreun plicticos, el îi zicea iute: „Cutare prieten te așteaptă în cutare cafenea; aleargă repede!”.

Dar ceea ce entuziasma pe Adrian erau glumele lui Stavru, cu capetele de țări și cu tabachera. În cursul unei conversații, limonagiul scotea din buzunar un cap de țar și-l atârna pe poala hainei altui flecar ca el. Bietul om pleca și se plimba pe stradă cu capul de țar atârnat de haină, spre cea mai mare desfătare a trecătorilor.

Gluma cu tutunul era și mai bună. Stavru nu pregeta să acosteze pe orice cunoștință îi ieșea în cale și să-i ceară să „răsucească” și el o țigară, dar de îndată ce era servit, în loc de a înapoia tabachera cu mulțumire, el o băga în propriu-i buzunar, care era spart, de unde ea îndată cădea, rostogolindu-se pe pământ. Atunci se repezea, o ridică, o ștergea, se scuza, și voind s-o bage în buzunarul proprietarului, el o scăpa pe de lături. Biata cutie, care era din metal nichelat ori din carton presat, cădea din nou pe pavaj!

— Ah, cât sunt de stângaci!

— Nu e nimic, răspundea de obicei păcălitul, examinându-și scula turtită, în vreme ce privitorii se prăpădeau de râs.

Dar Stavru nu se mai întâlnea după aceea cu tabacherele pe care le batjocorise odată.

Astfel, Adrian începuse să iubească acest om pentru farsele sale. Cu toate astea, lucruri ciudate se întâmplaseră, căre-l tulburau și-l încurcau: câteodată în plină glumă și năzdrăvănie, Stavru, serios, se întorcea către Adrian pironindu-l în ochi cu o privire lîmpede, liniștită și stăpânitoare, cum facem când ne uităm în bunii și naivii ochi ai unui vițel. Atunci el se simțea micșorat de acest limonagiу de bâlcii, de acest analfabet. I se părea straniu și se puse să-l observe. Dar priilejurile erau rare. Privirea misterioasă și tulburătoare pe care

Adrian o numea în taină „celălalt Stavru” se arăta rar și numai pentru el.

Totuși, într-o zi – era cu câteva luni înainte de întâlnirea din grădină – întovărășind pe limonagiу la băcanul său – un grec bătrân și tacut care-i furniza zahărul și lămăile – el văzu deodată apărându-i „celălalt Stavru”. Adrian se înfipse în ochii lui.

Într-un colț al magazinului puțin luminat, Stavru cu zbârciturile feței suprimate, cu trăsăturile îndulcite, cu ochii mari deschiși, ficioși și luminoși, privea pe băcanul cu chip umflat și posac și zicea, sfios, dar hotărât, în vreme ce celălalt îl aproba cu capul:

— Kir Margulis... Merge prost... Nu e cald și limonada nu se vinde. Îmi mânânc economile mele și zahărul d-tale... Prin urmare, ai înțeles? Nici de data asta nu plătesc. Ce zici? O să fie ca și celelalte dăți: dacă mor o să pierzi zece lei.

Și negustorul zgârcit, dar cunoscător la oameni, acorda creditul cu o strângere de mâna seacă, cum îi era și viața.

Afară, cu marfa sub braț, Stavru se grăbea să facă o glumă, să arunce o salutare vreunei vagi cunoștințe și să sară într-un picior:

— L-am păcălit, Adrian, l-am tras pe sfoară, șoptea el, la urechea Tânărului.

— Ba nu, Stavrule! protestă Adrian; nu l-am păcălit deloc, o să plătești!

— Da, Adrian, o să-i plătesc de n-oii muri... și dacă o să mor, o să-i plătească dracu!

— Dacă mori!... Asta e altceva. Dar tu zici că l-am păcălit: asta ar însemna că ești necinstit...

— Poate că sunt...

— Nu, Stavrule, vrei să mă înseli; tu nu ești un om necinstit!

Stavru se opri brusc, își trase tovarășul lângă gard și lăudăndu-și pentru moment înfățișarea-i rară, de sfială și subjugare în același timp, zvârli în nasul lui Adrian:

— Da, sunt necinstit! Din nenorocire, Adrian, sunt necinstit!

Și zicând acestea, el voi să-și reia drumul, dar Adrian, cuprins de un fel de frică, îl apucă de reverul hainei, îl reținu și-i strigă cu o voce înăbușită:

— Stavrul, stai! Ai să-mi spui adevarul! Eu văd în tine doi oameni: care e cel adevarat? cel bun sau cel rău? Stavru se împotrivea:

— Nu știu!

Și smulgându-se brutal din mâinile lui Adrian:

— Lasă-mă-n pace! strigă el supărat.

Apoi, nițel mai departe, socotind că a jignit pe Tânăr, adăugă:

— Îți voi spune, când o să-ți crească tuleile mai mari!

De atunci ei nu se mai văzură: Stavru bătând bâlciorile între martie și octombrie, iarna vânzând castane coapte, Dumnezeu știe pe unde. Pe la Brăila, nu venea decât să se aprovizioneze.

Adrian a fost tot atât de mulțumit să-l întâlnească acum pe bancă în grădină, cum trebuie să fie mulțumite râurile când se unesc cu fluviile când se pierd în sâmul mărilor.

Stavru, contrar obiceiului său, a fost mai puțin vorbăret și asta făcu și mai multă plăcere lui Adrian. Îi examină figura în lumina palidă a serii și o găsi aceeași. Nimeni n-ar fi putut să-i ghicească etatea. Totuși, Adrian băgă de seamă că, pe la tâmpale, blondul palid al părului se făcuse alb-fumuriu.

— Ce ai de te uiti aşa la mine? întrebă Stavru, plăcisit; nu sunt de vânzare.

— Știu, dar aș vrea să-mi dau seama dacă ești Tânăr sau ai început să îmbătrânești.

— Sunt Tânăr și bătrân: ca vrăbiile.

— Adevarat: ce mai vrăbioi îmi ești, Stavrul!

Și după o mică pauză:

— Nu cumva vrei tabachera mea, ca să mi-o trântești nițel pe jos? Asta îți-ar aminti poate că sunt mereu curios să știu de unde vii, unde te duci și cum îți merg afacerile?

— De unde vin și unde mă duc, n-are nicio importanță; pot să-ți spun însă că afacerile nu-mi merg prea rău. Cu toate astea, mânzule, astăzi sunt foarte plăcisit! Și el lovi cu palma peste genunchiul lui Adrian.

— Asta îi se întâmplă cam rar, îi replică Tânărul; și pentru ce ești nemulțumit, Stăvărache? S-au rărit lămâile?

— Nu, nu lămâile, ci haimanalele de treabă, de odinioară, s-au rărit.

— Haimanalele de treabă? exclamă Adrian, asta nu se poate, haimanalele nu pot să fie de treabă!

— Așa crezi tu? Eu cunosc totuși câteva...

Stavru se îndoiește de mijloc și rămase așa, cu ochii la pământ. Adrian îl simți că vorbea serios și voi să afle mai mult, dar el procedă cu băgare de seamă:

— Mi-ai putea spune pentru ce anume îți-ar trebui o asemenea haimana?

— Pentru a mă însobi la bâlcii din Slobozia, joia viitoare. La drept vorbind, nu e pentru mine, dar e ca și cum ar fi... Știi că am obiceiul, în bâlciori, să mă asez lângă câte un plăcintar care face gogoși. Tânărul mănâncă și li se face sete, atunci eu sunt gata cu limonada. La nevoie, un pumn de sare în aluatul gogoșilor... (Vezi că nu sunt cinstit.) Ei bine, am pe plăcintar, e kir Nicola...

— Kir Nicola! tresări Adrian.

— Vecinul nostru, fostul tău stăpân. Dar, iată nenorocirea: el nu-și poate părăsi cuptorul ca să meargă la bâlcii. Îi trebuie deci o „haimana de treabă“ care să însotească pe servitorul său Mihail și să adune gologanii, pe când celălalt se va ocupa cu prăjiturul gogoșilor. Sunt două zile de când caut o asemenea haimana.

— Din zi în zi, Brăila devine tot mai săracă în oameni!

Adrian se simți străpuns de un fior. Se ridică în picioare, în fața limonagiului și zise:

— Stavrul! Sunt eu demn să fiu haimanaua de treabă pe care-o cauți? Negustorul ridică ochii:

— Zău, nu glumești?

— Pe cuvântul meu de haimana, așa cum o înțelegi tu!

Merg cu voi! Stavru sări ca un cimpaneu și strigă:

— Dă-mi laba, pui de vântură-lume. Ești demn urmaș al strămoșilor tăi chefaloniți!

— O, desigur, trebuie să fi fost mari haimanale!

Zicând aceasta, limonagiul sărută pe zugrav; pe urmă, luându-l de braț, plecară în goană:

— Iute la Nicola, să-i dăm vestea bună! Plecăm cel mai târziu mâine, duminică, spre seară, pentru a ne găsi la Slobozia marți dimineață și să apucăm locuri bune. O zi și două nopți cu căruța. Calul o să meargă la trap și la pas, după puțurile lui și după tăria vinurilor ce-om găsi pe la hanuri.

Apariția colindătorului de bâlciuri și a „mânzului“ său, prilejui o violentă discuție în plăcintărie. Kir Nicola înțeleseră după urletele lui Stavru că dăduse norocul peste el. Acesta îi debita pe nerăsuflare o tiradă în turcește. Mihail, care era la curent cu afacerea, se amestecă în discuție, spre marea uimire a lui Adrian, care nu pricepea o vorbă. La o replică serioasă a lui Mihail, el văzu pe kir Nicola ridicând din umeri și pe Stavru potolindu-se, dar strigând îndată într-o grecească perfectă:

— Nu vă fie teamă de ce-o să zică mamă-sa, o, „pedia mu!“ (copiii mei!). Dacă ar fi fost să mă iau după viața mamei mele – acum cincizeci de ani – n-aș fi știut niciodată cum răsare și apune soarele dincolo de șanțul care încoraja atunci frumoasa noastră cetate Brăila! Vedeți voi, dragii mei, mamele sunt toate la fel, ele vor să retrăiască în copiii lor, atât sărmanele lor plăceri, cât și plăcintelor lor fără farmec. Și apoi, ia spuneți-mi, cu ce am greșit dacă suntem aşa cum ne-a lăsat Dumnezeu? Nu-i aşa, Adrian?

Mihail interveni din nou, tot în grecește:

— În asta ai dreptate, prietene, dar noi nu cunoaștem pe mama lui Adrian; putem avea a face cu o dureroasă excepție. În ce mă privește, vă propun să trimitem pe Adrian să-i ceară învoirea; dacă o obține, voi fi primul să mă bucur. Dar fără sătirea mamei lui, ori împotriva voinei sale, ei bine, nu voi merge la bâlci.

• Vorbele astăzi făcute pe Adrian să plece ca vântul.

Mamă-sa tocmai pregătea cina. El se opri în mijlocul odăii, cu ochii umeli, cu obrajii roșii, cu părul zbârlit. Neavând pregătit ceea ce trebuia să-i spună, își simți vocea strangulată. Dar ea îl ghici și-i luă înainte:

— Iar ești cu capul în nori!

— Da, mamă...

— Ei bine, dacă e vorba să reîncepi muzica de adineauri, te rog! Fă ce crezi că poți face, fără a-mi sfâșia prea mult inima și nu te îngrijii de mine. E mai bine așa.

— Nu e vorba de nimic sfâșietor, mamă, răspunse Adrian. Sunt fără lucru timp de opt zile, poate mai de mult, și aş vrea să însوțesc pe Mihail la bâlciul din Slobozia. Ar fi un bun prilej pentru mine să văd locurile acelea frumoase și să căștig în vremea astăzi ceea ce pierd dincoace.

— O să fiți numai voi doi?

— Da... nu... o să fie și Stavru...

— Foarte frumos! Merge din ce în ce mai bine... Si ăla trebuie să fie în ochii tăi un „filosof“, nu-i aşa? Si cum băiatul tăcea, ea adăugă:

— În sfârșit, poți să te duci!

— Fără să te superi, mamă?

— Fără să mă supăr, dragul meu.

Plecarea avu loc în duminica aceea, sub ochii și glumele țățelor din strada Griviței, vecinele plăcintarului. Stavru sosi la ceasurile patru după-amiază cu căruța în care se aflau toate marafeturile lui: butoiul de apă, iar în el, cofele, zahărul, lămâile, paharele etc. Înaintea plăcintăriei, el încercă cu ajutorul lui kir Nicola și al lui Mihail materialul necesar pentru fabricarea gogoșilor: o masă, un mangal, o tigai mare, doi saci cu făină, mai multe bidoane cu untdelemn și uneltele. Se făcu apoi și un leagăn pentru trei înși.

Pentru a scuti pe Adrian de batjocurile mahalagliilor, mamă-sa ieși cu el, o jumătate de oră mai înainte de sosirea lui Stavru. În strada Galați se despărțiră, ea urmând să se ducă la o prietenă, iar el luând-o spre șoseaua pe unde avea să apară căruța. Si îmbrățișându-și copilul, ii zise:

— Vezi tu, Adrian, mă supun voințelor tale, dar într-o zi, te vei că de ce faci azi; călătoria pe care o întreprinzi acum îți va da gustul să faci mâine altele mai lungi, din ce în ce mai lungi; și dacă tu nu poți să-mi spui ce fericire îți pregătește acest viitor, eu pot să te asigur de pe acum că vom avea să plângem amândoi într-o zi — să-mi fie vorba într-o doară!

El voi să răspundă, dar ea îl părăsi. Țintuit locului, Adrian o urmărea cu privirea: mergea drept, drept înainte, aşa cum îi fusese și viața, dreaptă, simplă, dureroasă. Singura abatere de care se făcuse vinovată n-o regretă, cu toate că o costase aşa de scump: era greșeala de a fi făcut un copil „din flori”. Cu tulpan și bluză de pânză ieftină, cu batista în mâna dreaptă, ea ridică ușor cu mâna stângă rochia prea lungă ce se târa în praf, și ținea ochii țintiți în pământ, ca și cum ar fi căutat ceva — ceva ce nu pierduse încă, ceva ce era pe cale să piardă.

Sărmanul meu frate Adrian! Tremuri... În căruța asta care se înfundă pe șoseaua națională, înghemuit pe pernă lângă Stavru, care mâna calul la trap și cântă armenește la dreapta ta, și rezemat de umărul lui Mihail, care fumează și tace, la stânga ta, — tu tremuri, bunul meu prieten! Dar nu de frig! Să tremuri tu oare de frică? Sau — strâns între acești doi demoni ai vieții tale — te înfiori poate sub răsuflarea destinului tău, care te împinge nu numai către bâlcii din Slobozia, ci încă spre marea bâlcii al existenței tale, care de-abia începe?...

Multă, multă vreme — sub răsfrângerile unui apus încărcat de furtună, călătorind pe șoseaua dreaptă ca o funie întinsă între rândurile de arbori și lanurile de grâu — Stavru cântă și se jeluia în armenește. Multă vreme, Mihail și Adrian ascultară fără a înțelege nimic, dar simțind totul. Pe urmă noaptea îi învăluia, pe ei și gândurile lor.

Sate și cătune urmară altor sate și cătune, cuiburi săracăcioase de tristețe și de mulțumire, înghițite de întunerici și neștiute de lume. Lumina tremurătoare ce se bălbănea spânzurată la chilna căruței, descoperea priveliști nocturne, rustice și jalnice, pe care le lumina o clipă și care dispăreau

pentru totdeauna: un câine care lătra furios; un colț de perdea care se da la o parte, pentru a lăsa să se vadă o figură omenească ce încerca să privească afară: vechi maghernițe cu acoperișuri strivite și înnegrite de vreme, curți cu gardurile rupte.

Cum intra într-un sat, Stavru oprea înaintea unui han, freca ochii calului, îl trăgea de urechi, îi da traista cu ovăz, îi punea pătura și năvălea cu zgomot în crâșmă, urmat de cei doi tovarăși de drum. Aci el redevenea palavragiu, usuratec, glumeț, arunca porecle caraghioase și, uneori, își îngăduia să dea și câte un ghiont amical în căciula vreunui țaran. Apoi, comandând un chil și un pahar pentru jupân, el cerea politicos acestuia să-i dea tabachera, răsucea o țigară și serios ca un papă, începea drept mulțumire să trântească de pământ biata sculă a negustorului.

Adrian își dădu seama că Mihail, care nu cunoștea pe Stavru decât de două zile, îl supunea la o tainică, dar continuă observație. Folosindu-se de o scurtă lipsă a limonagiului, el zise prietenului său pe grecește:

— Ce huruitoare!... Cât zgomot pentru a nu spune nimic! Mihail îi șopti:

— E un zgomot care vrea să înăbușe ceva, undeva, nu știu unde... în orice caz, omul ăsta ascunde ceva.

După șapte ore de drum, aproape mereu la trap, către miezul nopții, căruța — grea de oboseală și sub începutul unei ploi mărunte — pătrunse într-un sat mare în care nu se putea distinge nimic în afara de zarva câinilor epileptici ce se repezeau furioși la cal. Stavru îi lovi nemilos cu biciul și se îndreptă sigur către o curte în a cărei poartă, din cauza beznei, calul se lovi cu capul și fu cât pe-aci s-o doboare. De la locul lui, Stavru strigă la hangiu:

— Grigore! Ei, Grigore!

Și când după o lungă așteptare, o umbră neagră veni să deschidă, el adăugă, înjurând furios:

— Paștele, evanghelia și toți sfinții! N-ai vrea doar să fac gogoși și limonadă cu apă de ploaie! Deschide iute, încoronatule!